

»ZA USPJEŠAN ŽIVOT«. ODRŽIVI RAZVOJ KAO TEMA SADAŠNJEGA I BUDUĆEG SALEZIJANSKOG DJELOVANJA

MARKUS VOGT, JOCHEN OSTHEIMER

Philosophisch-Theologische Hochschule Salesianer don Boscos
Don Bosco Str. 1, 83671 Benediktbeuern, Njemačka

Primljeno:
28. 4. 2006.

Izvorni
znanstveni rad

UDK 241.13:504
271.789.1:504

Sažetak

Članak slijedi misao vodilju da danas postoji nužna korelacija između opredjeljenja za mlade i opredjeljenja za održivi razvoj. I don Boscova pedagoška misao i obrazovanje za održivi razvoj mogu se međusobno nadopunjavati.

Takvo povezivanje i metodička inovacija osobito su važni za djelotvornost don Boscovih salezijanaca u radu na obrazovanju i razvoju mladih diljem svijeta. To je ujedno i put za uvođenje poticaja kršćanske duhovnosti i obrazovanja u društveni dijalog o odgovornosti za budućnost.

Ovaj članak pomoću deset teza ukazuje na suradnju i nužni obostrani daljnji razvoj pedagogije u don Boscovu duhu i kroz igru usmjerene na razvoj osobnosti, te suvremenog pojma »obrazovanje za održivi razvoj« što ga Ujedinjeni narodi promiču diljem svijeta. To je ujedno i poziv na raspravu te poticaj na otkrivanje novih dimenzija sveobuhvatne skrbi za uspješan život mladih u skladu sa salezijanskim poimanjem odgoja.

Ključne riječi: Benediktbeuern, obrazovanje za održivi razvoj, don Boscova pedagogija, pedagogija doživljaja, sveobuhvatna pedagogija, globalizacija, klimatske promjene, održivost, ekologija, razvoj osobnosti, duhovnost stvorenoga, odgovornost za stvoreni svijet, etika okoliša, Organizacija ujedinjenih naroda

1. EKOLOŠKA DIMENZIJA OPREDJELJENJA ZA MLADE. IZOBRAZBA U OBRAZOVNOM CENTRU U BENEDIKTBEUERNU

1.1. *Odgovornost za stvoreni svijet: sastavni dio suvremenog pastoralna mladih*

Želi li pastoral mladih, koji je don Bosco od samih početaka svoga rada visoko cijenio, imati preventivnu, tj. zaštitnu dimenziju koja je pozorna na ono što predstoji¹, tada on danas sve više i više uključuje pitanja odgovornosti za stvoreni svijet i za održivi razvoj.² Stoga se pastoral mladih

pita i o mogućnostima života u budućnosti. Pedagoški gledano, riječ je prije svega o to-

¹ Don Bosco je svoj pedagoški nacrt nazvao »preventivni sustav« (usp. pogl. 3.1.). Nadovezujući se na današnje sveobuhvatno pastoralno poimanje, ovdje se »pastoral mladih« koristi kao krovni pojam za sve oblike salezijanskog rada s mladima, tj. pastoralna mladih nadahnutog don Boscovom pedagogijom. Usp. K. BOPP, *Kirchenbild und pastorale Praxis bei Don Bosco. Eine pastoralesgeschichtliche Studie zum Problem des Theorie-Praxis-Bezugs innerhalb der Praktischen Theologie*, München 1992, str. 156sl. – »Za uspješan život«, kako zajednica don Boscovih salezijanaca označava svoj cilj. Usp. http://donbosco.de/sdb/wer_wir_sind/don_bosco/paedagogik/unser_ziel.htm.

² O pojmu održivog razvoja, koji danas određuje raspravu o politici prema okolišu i razvoju širom

me da se mlade osposobi za aktivnu suradnju u oblikovanju budućnosti.³ Sredstvo za to je sveobuhvatna i integrativna pedagogija, koja promiče razvoj osobnog identiteta te socijalne, kulturalne i ekološke kompetencije. To jednako, iako na različite načine, vrijedi i za industrijalizirane zemlje kao i za zemlje u razvoju.

Žarišne točke »služenje mladima« i »odgovornost za stvoreni svijet« označavaju salezijanski obrazovni centar u Benediktbeuernu i prihvaćaju se kao poveznice unutarnjeg jedinstva: »Briga za održivi razvoj kao dio kršćanske odgovornosti za stvoreni svijet bitna je sastojnica dio djelovanja svih ustanova u samostanu Benediktbeuern. Salezijansko poslanje i rad za mlade, koje zastupa salezijanska redovnička zajednica, kao i zadaća obrazovanja za kvalitetu života i pravdu, kojim se na različite načine bave pojedine ustanove, danas su nužno povezani sa zalaganjem za očuvanje temelja života budućih naraštaja. Taj cilj mora biti vidljiv u svim područjima svakodnevnog djelovanja.«⁴

Pri tome se kao temelj uzima socijalnoekološki ili humanoekološki kršćanski utemeljen pristup: »Cilj je prenositi znanja o okolišu i na temelju pozitivne duhovnosti o stvorenom svijetu promicati odgovornost za prirodne temelje života. Žarište je pritom u prenošenju socijalnih kompetencija za human, ekološki prihvatljiv i globalno pravedan razvoj. Ustanove u samostanu Benediktbeuern mjesto su za učenje takvih kompetencija.«⁵ Nadalje, nadovezujući se na teoriju socijalnog učenja, »primjerenim djelovanjem u vlastitom području [...], prenošenje znanja o okolišu i o odgovornosti za stvoreni svijet treba biti vjerodostojno i konkretno. To podrazumijeva plodnosnu mješavinu teoretskih, praktičnih i religioznih elemenata u obrazovanju o okolišu.«⁶ I onda kad se čini

da je tema ekologije politički, socijalno i crkveno zapostavljena, ustanove u samostanu Benediktbeuern na različite načine nastoje pronaći put kako bi odgovornost za stvoreni svijet postala sastavni dio primjerenog opredjeljenja koje će mladež živjeti i učiti.

U daljnjem tekstu izložit ćemo postupke koji vode prema tom cilju i popratiti ih temeljnim razmišljanjem o zadaćama i kompetencijama Crkve i Salezijanske družbe s obzirom na odgovornost za stvoreni svijet. Cilj ovog izlaganja nije prvenstveno pogled unatrag, nego diskretno preispitivanje kako bi se utvrdilo koje su mogućnosti uključivanja ekoloških aspekata u salezijanski obrazovni i socijalni rad diljem svijeta.

svijeta, a i u crkvama je priznat kao mjerodavan putokaz za odgovornost prema stvorenom svijetu i borbu protiv siromaštva, usp. točku 2.1.1.

³ Agenda 21, koja se prihvaća kao »vozni red« za održivi razvoj, u 25. poglavlju promiče autentičan odnos djece i mladih u procesu održivog razvoja i pritom naglašava obrazovanje kao omogućavanje sudjelovanja (36. poglavlje); usp. BUNDESMINISTERIUM FÜR UMWELT, NATURSCHUTZ UND REAKTORSICHERHEIT (BMU) (ur.), *Konferenz der Vereinten Nationen für Umwelt und Entwicklung im Juni 1992 in Rio de Janeiro – Dokumente. Agenda 21, Bonn 1992, str. 222-224 i 261-267.*

⁴ *Einrichtungen im Kloster Benediktbeuern: Umwelterklärung 2003 der Einrichtungen im Kloster Benediktbeuern, München 2004, str. 17* (Predgovor »Politike okoliša« o postupku prema okolišu, koji su ustanove započele 2002); usp. i predgovor tadašnjeg ravnatelja don Heina Heina SDB (*isto*, str. 7): »Posljednjih godina mi salezijanci postajemo sve svjesniji da je očuvanje okoliša povezano s odgovornošću za mlade i za njihovu budućnost.«

⁵ *Einrichtungen im Kloster Benediktbeuern*, str. 17. O poimanju ekološki humane pedagogije, koja ekološki odgoj stavlja u kontekst traganja za identitetom, usp. G. MERTENS, *Umwelten: eine humanökologische Pädagogik*, Paderborn 1998, posebno str. 101-166.

⁶ *Einrichtungen im Kloster Benediktbeuern*, str. 7.

1.2. *Koraci na putu ka ekološkom usmjerenju samostana Benediktbeuern*

»Nastojanje na očuvanju stvorenoga svijeta i života u njegovoj jedinstvenosti i mnogostrukosti u središtu je pastoralnog i pedagoškog zalaganja ustanova u samostanu Benediktbeuern. Njihovo se djelovanje temelji na širokom poimanju 'obrazovanja za okoliš' koje uključuje informacije o okolišu, temeljno razumijevanje ekoloških, ekonomskih i socijalnih poveznica, iskustveni doživljaj prirode, odgoj za odgovorno ponašanje u svrhu održivosti, socijalne i političke okvirne uvjete brige za okoliš kao i teološke vidove sveobuhvatne duhovnosti stvorenoga svijeta.«⁷

Prvi korak, koji je imao vrlo dobar odjek, bilo je osnivanje *Centra za okoliš i kulturu* (Zentrum für Umwelt und Kultur [ZUK], 1988). Cilj mu je da djelovanjem utemeljenim na iskustvu djeci, mladima i odraslima pomogne da izletima, različitim akcijama i projektima u raznim životnim prostorima u okolišu kroz igru iskuse nešto o ekološkoj međupovezanosti, o načinima života životinja i biljaka te da ih se potakne na ekološki angažman. S akcijama zaštite prirode u suradnji sa samostanskim zemljoradnicima ili s nastojanjima na daljnjem unapređenju prirodnog okoliša njegovanjem ekoloških tresetišta daje se konkretan prilog osiguranju održive biološke raznovrsnosti. Na javnim skupovima raspravlja se o pitanjima odgovornosti za stvoreni svijet s odgovornim osobama iz politike, gospodarstva i društva.

Na Visokoj katoličkoj zakladnoj školi (Katholische Stiftungs-fachhochschule, KSFH) nudi se poseban smjer »Pedagogija okoliša i pedagogija kulture«, koji povezuje ekologiju u teoriji i praksi sa socijalnim radom. U nastavu KSFH-a uključeni

su kao predmet psihologija okoliša i raznih ekološki istraživački projekti.

Jednako tako je i na Visokoj filozofsko-teološkoj školi (Philosophisch-Theologische Hochschule, PTH) jedno od težišta u istraživanju, učenju i upravljanju stavljeno na temu »Stvoreni svijet, okoliš i održivost«, npr. kroz integraciju održivosti u model koji je razvijan 2002. godine (»Vjerna Isusovoj radosnoj vijesti i don Boscovoj duhovnoj baštini Visoka škola se pomoću istraživanja i poučavanja stavlja u službu mladima i održivom razvoju u Crkvi i društvu«). Osim toga, u svibnju 2005. na Visokoj je školi potpisana »Kopernikova povelja« o održivosti, koju je do danas prihvatilo 300 visokih škola u Europi.⁸ Još je 1998. pri katedri za kršćansku socijalnu etiku i etiku okoliša utemeljen Koordinacijski ured »Crkva i okoliš« kao zajednički projekt sa šestom komisijom Njemačke biskupske konferencije na intenzivnim istraživanjima i savjetovanjima za Crkvu i društvo.⁹

Daljnji važni događaj predstavlja *Öko-Audit-Prozess*, koji je 2004. dobio javnu stručnu podršku. Taj trajni proces upravljanja otada služi kao okvir za razne ekološke akcije u samostanu. Njegova je misao vodilja: »Cilj svih ustanova u samostanu je neprestano sprečavanje izravnog i neizravnog onečišćenja okoliša pomoću organizacijskih postupaka i razvijanja svijesti kako bi samostan Benediktbeuern postao mjesto ozbiljne odgovornosti za okoliš. Međunarodna proširenost Družbe je šansa i zadaća za promicanje sveopće solidarnosti oko programa 'Agenda 21'.«¹⁰

⁷ Isto, str. 10sl.

⁸ Usp. http://www.eco-campus.net/Misc/copernicus_dt.txt.

⁹ Poblje obavijesti o tome vidi na internetskoj stranici: www.kloster-benediktbeuern.de/clear.

¹⁰ *Einrichtungen im Kloster Benediktbeuern*, str. 17 (prva smjernica).

U opskrbi energijom samostan je naglasio važnost ekologije pomoću *električne centrale* koja od 2001. oko 85% potreba za energijom svih ustanova pokriva iz obnovljivih izvora. U djelovanju prema van samostan je organiziranjem brojnih susreta i rasprava (»Duhovski simpozij« Centra za okoliš i kulturu, »Benediktbeuernski razgovori« itd.) te koordiniranjem *lokalne Agende 21* u svome okružju stekao glas »eko-samostana«. Budućnost će pokazati je li takvo oblikovanje profila održivo i u budućnost, tj. je li dobro organizirano i ispunjeno odgovarajućim sadržajem, spretno uključeno u metode obrazovanja i izvedeno pomoću duhovnosti don Boscovih salezijanaca.

2. »TEOLOŠKA PRAGMATIKA« ODGOVORNOSTI ZA BUDUĆNOST

Crkva se obvezala surađivati na »boljoj izgradnji ljudskog društva« (*Gaudium et spes* 3). S obzirom na okolišne i razvojno-političke perspektive u vezi s time se nudi prihvaćanje modela održivosti, koji u brojnim aspektima pokazuje ostvarivo konkretiziranje kršćanske odgovornosti za stvoreni svijet te u svom sveobuhvatnom zahtjevu izražava izvornu religioznu i pedagošku dimenziju. Te dimenzije traže međutim različit razvoj. Ako se to ne ostvari, »utopijski ostatak« modela prihvatit će globalni zahtjev za gospodarskim upravljanjem okolišem. To bi međutim samo još više produbilo krizu, umjesto da je razriješi. Crkve stoga ovdje imaju posebnu odgovornost. Pozvane su kritički pratiti raspravu o održivosti iz perspektive kršćanske odgovornosti za stvoreni svijet kao i iz perspektive biblijske slike o čovjeku, opredjeljenja za siromašne i za mlade. Pritom im religiozno znanje kazuje da je održivost u punom smislu osposobljenosti za budućnost ujedno i

neuhvatljiv dar »uspjelog života«. Preduvjet za taj dijalog između Crkve i društva je temeljito poznavanje situacije. Stoga ćemo na sljedećim stranicama ukratko prikazati važne vidove budućeg razvoja okoliša i ekonomske globalizacije (pogl. 2.1.), prije nego prikazemo odgovornost Crkve za stvoreni svijet (pogl. 2.2).

2.1. *Stanje okoliša diljem svijeta*

2.1.1. *Globalni ekološki zahtjevi i mogući putevi njihova rješavanja*

Svjetske konferencije o okolišu i razvoju u Rio de Janeiru i Johannesburgu su putokazi međunarodne zajednice za globalnu politiku zaštite okoliša i razvoja.¹¹ To su putokazi koji prije svega jasno pokazuju ogromnu razliku između zahtjeva i stvarnosti. Njihovi vrlo zahtjevni dokumenti postali su kritičko mjerilo spremnosti na prihvaćanje odgovornosti za buduće naraštaje i za borbu protiv siromaštva diljem svijeta. S obzirom na ta mjerila, ne može se navesti nijedno dobro svjedočanstvo o sadašnjem procesu globalizacije, koji je prvenstveno prožet uputama sastanka na vrhu osam najrazvijenijih zemalja svijeta (G-8) i Svjetske trgovačke organizacije (od 1995.). Održiva globalizacija moguća je jedino u suglasnosti s idejama i zaključcima u Rio de Janeiru i Johannesburgu, a ne protiv njih.

2.1.1.1. Rio – Početno raspoloženje po završetku sukoba Istok-Zapad

Svjetska konferencija u Rio de Janeiru (1992.) prihvatila je međunarodnopravno

¹¹ Usp. M. BARATTA (ur.), *Die Fischer Weltalmanach 2003*, Frankfurt 2002, str. 1255-1306. O kritičkoj analizi rezultata usp. O. REIS, *Nachhaltigkeit – Ethik – Theologie. Eine theologische Beobachtung der Nachhaltigkeitsdebatte*, Münster 2003, str. 66-116.

obavezne ugovore: ugovor o klimi, ugovor o biološkoj raznovrsnosti i ugovor o borbi protiv širenja pustinja. Ti se ugovori zasnivaju i prošireni su na temelju obaju dokumenata o pojmu održivosti: Deklaracije iz Rija na temelju okvirnih etičkih načela i Agende 21, te programa njihove provedbe.¹² Rio se zauzima za općesvjetsko priznavanje vodeće uloge održivog razvoja, sustavnu skrb za okoliš i borbu protiv siromaštva kao obostrano ovisne veličine i tako omogućuje korak od politike naknadne skrbi za naknadnu obnovu prema politici integralne budućnosti.

Etičko polazište je globalno i međugeneracijsko razumijevanje pravde (uključujući i buduće naraštaje). Budući da su šanse za život budućih naraštaja kao i ljudi u drugim dijelovima zemlje danas vrlo međuovisna varijabla našega načina života i gospodarstva, nužno je proširenje razumijevanja etičke, političke i socijalne odgovornosti.

Zaključci iz Rija su dalekosežni (premda i pomalo utopijski): tako je npr. zaključeno da do 2005. treba za 25% smanjiti ispuštanje ugljičnog dioksida (CO₂) u atmosferu; nadalje, treba zaustaviti izumiranje pojedinih vrsta. Međutim, značajnije Rija je manje u tim pojedinačnim zahtjevima, a mnogo više u Agendi 21. Njome je prihvaćen sveobuhvatni »program ponašanja za 21. stoljeće« (kao što i jest doslovno značenje »Agende 21«), koji poput »voznog reda« polaže temelje održivog razvoja za novi globalni socijalni ugovor te se, shvati li ga se ozbiljno, može usporediti s Poveljom o ljudskim pravima. Bez sumnje, i u Agendi 21 kriju se brojne podvojenosti i suprotnosti u vezi s odnosom prema ekologiji i ekonomiji, koje je gotovo nemoguće riješiti postojećim načinima rasprave o politici i gospodarstvu.

2.1.1.2. Nakon Rija – »pad« s vrha

Danas se rasplinulo ozračje obnove. Nije došlo do sveopće promjene smjera.¹³ Naprotiv, nakon Rija još su se više zaoštrili mnogi globalni problemi u vezi sa zaštitom okoliša i razvojem, a povećala se i razlika između ekonomskih, ekoloških i socijalnih ciljeva. Osim toga, drastično se pogoršao položaj zaštite okoliša. Unatoč svim promjenama klime i tehničkim iznašaćima, sveopće ispuštanje stakleničkih plinova CO₂ u posljednjih se deset godina nije smanjilo, nego povećalo za 9%. Nadalje, u mnogim dijelovima Zemlje postoji oskudica vode: 1,4 milijarde ljudi danas nema pristupa čistoj vodi za piće. Osim toga, da spomenemo još jedan, posljednji primjer, nastavlja se krčenje tropskih prašuma, koje su životni prostor za 90% svih vrsta poznatih oblika života. Do danas je već uništeno pola tih prašuma. Ako se to nastavi, krajem 21. stoljeća preostat će samo zaostala jezgra.

¹² Usp. BUNDESMINISTERIUM FÜR UMWELT, NATURSCHUTZ UND REAKTORSICHERHEIT (BMU) (ur.), *Konferenz der Vereinten Nationen für Umwelt und Entwicklung im Juni 1992 in Rio de Janeiro – Dokumente. Klimakonvention, Konvention über die biologische Vielfalt, Riodeklaration, Walderklärung*, Bonn 1992; BMU, *Agenda 21*; o tumačenju pojma održivog razvoja iz njemačke perspektive usp. posebice: DER RAT VON SACHVERSTÄNDIGEN FÜR UMWELTFRAGEN (SRU), *Umweltgutachten 1994*, Stuttgart 1994; BUND/MISEREOR (ur.), *Zukunftsfähiges Deutschland. Ein Beitrag zu einer global nachhaltigen Entwicklung. Studie des Wuppertal Instituts für Klima, Umwelt, Energie*, Basel 1996.

¹³ U vezi s time usp.: UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME (UNEP): *Global Environment Outlook 2000*, Nairobi 1999; INTERGOVERNMENTAL PANEL ON CLIMATE CHANGE (IPCC): *Climate Change, Nairobi 2001* (www.pcc.de); BARATTA, *Weltalmanach* (bilj. 11); M. BOLLINGER, *Von Rio nach Johannesburg – eine Bilanz* (neobjavljeni izvještaj europske Komisije Justitia et Pax, rujan 2002).

2.1.1.3. Johannesburg – Apeli za provedbu Rija

2002. je u Johannesburgu održana Druge svjetska konferencija na vrhu o održivom razvoju.¹⁴ Nisu se određivali novi ciljevi. Tražili su novac, točni rokovi i obvezatne nagodbe za provedbu zaključaka iz Rija. Generalni tajnik Ujedinjenih naroda, Kofi Annan, označio je tu konferenciju pozivom na »ostvarivanje uveliko zakašnjelog ulaganja u preživljavanje i sigurnost budućih naraštaja«.

Umjesto završnog prikaza dugotrajnih rasprava o nazadovanju i napretku, samo ću ukratko spomenuti posljedice na koje je ukazao Klaus Töpfer, ravnatelj programa za okoliš Ujedinjenih naroda, s obzirom na stanje okoliša: »Nužan dugoročni cilj je deseterostruko smanjenje trošenja zaliha u industrijskim zemljama u korist potreba razvijenih zemalja.«¹⁵ Prema tome, Ujedinjeni narodi traže od razvijenih zemalja da dugoročno smanje potrošnju zaliha na 90%. Za to su potrebne, nastavlja Töpfer, »promjene u vrednotama izvan materijalne potrošnje«.¹⁶ Drugačije se gotovo ne može postići ekološki održiv i globalno pravedan razvoj.

2.1.1.4. Mogućnosti i potrebe promjena

Dosljednim povećanjem učinkovitosti i zamjenom određenih zagađivača bilo bi moguće smanjenje onečišćenja okoliša za 90%. Na nekim područjima to je već i uspjelo. Oba dobro poznata primjera za takav tehnološki održiv napredak jesu hladionici bez fluorklorovodika i katalizator.¹⁷ Tehnička će iznašuća dovesti do trajnog očišćenja okoliša tek kad se promijeni i način života. To traži sveopću pripremljenost društva: potrebno je premisliti i naše predodžbe o blagostanju, mogućnosti odgovornog tehničkog stvaralaštva, i poboljšanje organiziranja, a u nekim slučajevima i

spremnost na posljedično odricanje radi bolje ekološke kakvoće života i pravednosti među naraštajima.

To se tiče i crkva. Kršćanska etika okoliša danas je upućena na put održivosti. Pojam održivosti nudi mogućnost konkretiziranja kršćanske odgovornosti za stvoreni svijet i njegovo poštivanje u uvjetima i stvarnim problemima odlučivanja modernog društva. Naprotiv, utemeljenje i ostvarenje pojma održivosti u smislu Agende 21 može odlučujuće potaknuti kršćanska vjera u stvaranje. Kreativnost mladih i njihova spremnost na učenje među najvažnijim su izvorima buduće održivosti društva,¹⁸ pa se to onda tiče i crkvenog pastorala mladih – a time i djelovanja don Boscovih salezijanaca:

»Gospodin nas je izabrao da odgajamo likove i navjestitelje ovoga odlučujućeg tisućljeća. To znači imati posebnu sposobnost prepoznavanja pozitivnih znakova nove kulture u kojoj živimo i vrednota ljudskoga razvoja, vrednota koje zastupa i izražava današnja mladež.«¹⁹

¹⁴ Usp. www.johannesburgsummit.org; EVANGELISCHE KIRCHE IM RHEINLAND i dr. (ur.), *Von Rio nach Johannesburg* (crkveni časopis za okoliš »Forum« br. 2/2002); M. VOGT, *Il contributo delle Chiese alla conferenza mondiale per lo sviluppo sostenibile a Johannesburg*, u: UFFICIO NAZIONALE PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO (ur.), »Notiziario« 4/2002, 151-160.

¹⁵ UNEP, *Global Environment Outlook*, 2. Usp. i: DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ – EVANGELISCHE KIRCHE IN DEUTSCHLAND, *Stellungnahmen zur UN-Konferenz für Nachhaltigkeit und Entwicklung vom 26. 8. – 4. 9. 2002 in Johannesburg*, u: »epd-dokumentation« 30/2002, 4-6.

¹⁶ UNEP, *Global Environment Outlook*, str. XXXI, usp. i str. 334-360.

¹⁷ Usp. E. U. VON WEIZSÄCKER – A. LOVINS – L. LOVINS, *Faktor Vier. Doppelter Wohlstand – halbierter Naturverbrauch*, München 1995.

¹⁸ Usp. BMU, *Agenda 21*, poglavlje 25.

¹⁹ O. A. RODRÍGUEZ MARADIAGA, *Solidarisch leben in einer globalisierten Welt. Impulse aus Lateinamerika*, ur. Christina Tangerding, München 2005, str. 104.

Crkva i društvo trebaju ljude i udruženja koji su spremni primjereno živjeti alternative potrošačkog stila života i gospodarskih oblika koji uništavaju prirodu. Potrebni su ljudi koji na održivom duhovnom temelju razvijaju kreativno, učinkovito i atraktivno obrazovanje svijesti o odgovornosti za okoliš.

2.1.2. *Moral između specifičnih ekonomskih potreba i zahtjeva globalne solidarnosti*

Ključ za održivu budućnost je solidarnost, podsjeća salezijanski kardinal Oscar Andrés Rodríguez Maradiaga, nadbiskup Tegucigalpe u Hondurasu. Dosadašnju prvenstvenu gospodarsku globalizaciju, koja je dovela do »preobrazbe svijeta u jedno jedino ogromno tržište«²⁰, treba proširiti i ispraviti pomoću solidarnosti. »Ekonomizam«, apsolutizirano traženje profita, razvio se u »prevladavajuću zamjensku religiju našeg vremena«²¹, podsjeća u svojoj analizi katolički kritičar društva i Crkve Carl Amery. Pod gospodarskim pritiscima, koji utječu na sva područja života, nestaje moral. Promidžba, koja obećava ispunjenje najskrivnijih čovjekovih želja, preuzela je u društvu ulogu novog oblika »dušobrižništva«, neku vrstu »dušobrižništva totalnog tržišta«²², i stvorila potrošačku kulturu koja opterećuje zalihe na Zemlji i vodi prema krajnje nejednakoj raspodjeli.

U održivoj kulturi koju spominje kardinal Rodríguez zasad nedostaju globalna solidarnost i odgovarajući političko-institucionalni uvjeti za ekološko i socijalno oblikovanje današnje globalizacije. Na pojedinačnoj razini to zahtijeva promjenu mišljenja o masovnoj potrošnji te postavljanje kao cilja »jednostavniji život, kako bi i drugi mogli živjeti«²³. Na društvenoj razini to znači razvijati aktivno, otvoreno i demokratski globalno građansko društvo, koje

ne služi općem egoizmu povlašćenih, nego »pravednosti i prihvaćanju raznolikosti«²⁴. Na taj se način može širom svijeta ustanoviti »kultura solidarnosti«, koja je »jedino kršćansko rješenje za problem siromaštva«²⁵. Nužna »makrosolidarnost« ostvarit će se tek onda kad se budu njegovale i umrežile »mnoge mikrosolidarnosti iz različitih tradicija, među kojima je i kršćanska«²⁶.

Ekonomizam je i za Crkvu prvorazredni političko-etički izazov shvati li ona ozbiljno svoje poslanje da izražava Božju volju za spasenjem i zauzimajući li se za pravdu i milosrđe prema siromašnima i tjeskobnima svih vrsta.²⁷ Jer »Kraljevstvo Božje nije nezainteresirano za svjetske tržišne cijene!«²⁸ Model održivosti nudi okvir

20 Usp. isto, str. 41. i str. 39sl. O ekološkim dimenzijama globalne solidarnosti usp. i: IVAN PAVAO II, *Sollicitudo rei socialis*, br. 38sl. Globalnu solidarnost papa tu povezuje i s pravednom podjelom stvorenih dobara kao i sa solidarnošću bogatih zemalja sa zemljama u razvoju. Usp. KATHOLISCHE ARBEITNEHMERBEWEGUNG DEUTSCHLANDS (ur.), *Texte zur Katholischen Soziallehre*, 81992, str. 619-687, ovdje 662-668.

21 C. AMERY, *Global Exit. Die Kirchen und der totale Markt*, München 2002, str. 16-23. Usp.: H. DIEFENBACHER, *Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Zum Verhältnis von Ethik und Ökonomie*, Darmstadt 2001.

22 C. AMERY, *Global Exit*, str. 32; usp. i str. 67. Pojam ekonomizma ograničen je na socijalnu etiku i ne valja ga razumijevati kao paušalnu kritiku tržišnih procesa i nastojanja za dobitkom, nego naprotiv kao raspravu o njihovim nužnim etičkim, kulturalnim, društvenim i ekološkim uvjetima.

23 O. A. RODRÍGUEZ MARADIAGA, *Solidarisch leben*, str. 61.

24 Usp. isto, str. 75.

25 Usp. isto, str. 65.

26 Usp. isto, str. 61.

27 Usp. K. BOPP, *Barmherzigkeit im pastoralen Handeln der Kirche. Eine symbolisch-kritische Handlungstheorie zur Neuorientierung kirchlicher Praxis*, Benediktbeuern Studien, Bd. 7, München 1998, str. 200sl.

28 GEMEINSAME SYNODE DER BISTÜMER IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND

za prevladavanje konkurentskih zahtjeva između ekonomije, ekologije i socijalnog područja te suvremene podjele svjetskoga društva između ekonomije bijede i ekonomije obilja.²⁹

Sa stajališta socijalne etike, pojam održivosti prema tome ne zahtijeva radikalno odustajanje od tržišnog gospodarstva. Izričajem »kultura solidarnosti« imenuje se društveni cilj koji se rađa iz Radosne vijesti. Za njegovo postizanje tržište, kao što je na temelju povijesne usporedbe očito, kao metoda nudi nekoliko prednosti. Izazov se sastoji u tome da se u određivanju cilja socijalni i ekološki interesi svih ljudi ujedine u gospodarsko ponašanje.

2.2. *Odgovornost za stvoreni svijet kao poslanje Crkve*

Polazište kršćanskog doprinosa teološkom vrednovanju ekoloških zahtjeva je vjera u stvaranje. »Stvaranje« ne znači samo neki čin na početku svijeta, nego i stalnu Božju prisutnost u svijetu. Ta Božja ljubav prema njegovim stvorenjima ohrabruje i obvezuje kršćane na ponašanje sukladno stvaranju.³⁰ Vjera u stvaranje je »činjenica« i to u trostrukom smislu:

- Kršćanska vjera je životna istina s praktičnim i obrazovno-socijalnim značenjem. Onaj tko vjerodostojno naviješta Božju ljubav prema svim stvorenjima, mora biti spreman, štitići dobra stvorenoga svijeta, njegovati ih i pravедno dijeliti.
- Vjera u stvaranje sadržajno znači odnos vjere prema činjenicama stvarateljske istine. Bog, kojega Evanđelje naviješta, nije jednostrano i čisto duhovan, nego je rođen u vremenu i prostoru, utjelovljen. Njega prema tome valja tražiti i naći među radostima, nadama i tjeskobama ljudi, drugim riječima među izazovima bilo kojeg vremena. Zauzi-

manje za budućnost stvorenoga svijeta u svim njegovim dimenzijama i sukobima put je susreta s Bogom.

- Kršćanska vjera u stvaranje je, kao treće, djelotvorna i stvarateljska snaga nade i ljubavi. Vjera da je stvoreni svijet kojega Bog ljubi i kojega je povjerio čovjekovoj skrbi »kuća života«, potiče nas na preuzimanje naše odgovornosti tako da on može biti potpuno praktično vidljiv u našoj svakodnevnici i u našem ponašanju prema bližnjemu i prema našim sustvorenjima koja trpe. Onaj tko prijateljuje s Bogom, shvaća Božju prisutnost kao stvarnost moći koja mijenja.

Onaj tko prepoznaje stvoreni svijet kao »činjenicu« u tom trostrukom smislu, doživjet će Zemlju kao prostor darovanoga života te će je izgrađivati i čuvati sa strahopoštovanjem i odgovornošću (Post 2, 15). Angažman za budućnost stvorenoga svijeta i za životne mogućnosti budućih naraštaja nužan je izričaj biblijske vjere u stvaranje. Kršćanska duhovnost ne pokazuje se prvenstveno s obzirom na unutarnost i u nastojanju prema vlastitoj savršenosti, nego u osposobljavanju za odgovornost i ljubav. U tom su smislu svi kršćani pozvani aktivno surađivati na održivom razvoju društva i na temelju svoje vjere postavljati

(Würzburg 1975). Offizielle Gesamtausgabe, Bd. I: *Beschlüsse*, (3. obnovljeno i prošireno izdanje), Freiburg 1976, *Unsere Hoffnung* 1.6, str. 97.

²⁹ Usp. H. DIEFENBACHER, *Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit*, str. 215-239.

³⁰ O tome postoji opsežna literatura. Kao primjer usp.: DEUTSCHE BISCHOFSSKONFERENZ – KOMMISSION VI FÜR GESELLSCHAFTLICHE UND SOZIALE FRAGEN, *Handeln für die Zukunft der Schöpfung*, Bonn 1998; H. HALTER – W. LOCHBÜHLER, *Ökologische Theologie und Ethik*, 2 sv., Graz 1999; M. ROSENBERGER, *Was dem Leben dient. Schöpfungsethische Weichenstellungen im Konziliaren Prozeß der Jahre 1987-89*, Stuttgart 2001, str. 131-180.

vlastite naglaske odgovornosti za stvoreni svijet.

2.2.2. *Ekološki poziv svih kršćana u pluralnom društvu*

»Ekološki poziv« svih kršćana, o čemu je papa Ivan Pavao Drugi govorio u različitim prigodama³¹, započinje osobnim obraćenjem, uključuje zajedničko svjedočenje u lokalnoj crkvenoj zajednici, a obuhvaća i društvenu suradnju u kulturi života, prijateljstva i globalne odgovornosti. Skrb za osiguranje održivog razvoja ekoloških temelja mirnog i humanog suživota čovječanstva pripada »znakovima vremena« koji na nov način potiču vjeru na dugotrajni angažman, na odvažno prihvaćanje granica i na nepokolebljivu nadu.

Čovjek je kao stvorenje u sveopćoj sudbinskoj zajednici sa svim živim bićima, kojima je namijenjeno njihovo vlastito mjesto u velikoj »kući života«³² stvorenoga svijeta. Priznavanje svakoga pojedinoga, daleko iznad neposredne koristi koja proizlazi iz vrijednosti sustvorenja nužna je etička posljedica biblijske vjere u stvaranje.³³ Ta »vrhunjska etička svijest« (B. Caspar) je zajednička židovsko-kršćanska, a dijelom i islamska baština, koja se u temeljnim osnovama nalazi i u drugim svjetskim religijama.³⁴

Već se nekoliko godina rasprava o kršćanskoj odgovornosti za stvoreni svijet prenosi na pitanje o »političkoj sposobnosti« kršćanske etike: i kad nudi ispravne etičke smjernice, mora se kritički preispitati kako ona ostvaruje to oblikovanje društva. Pritom je riječ o temeljnom pitanju je li Crkva uopće sposobna biti djelotvorno odgovorna u složenim društvenim ustrojima razvijene moderne (U. Beck) i razviti političku sposobnost oblikovanja.³⁵

Zahtjev za suradnjom u humanom oblikovanju svijeta proizlazi za kršćanske crkve neposredno iz njihova samopoimanja. Bib-

lijska vjera ne shvaća samu sebe kao privatnu stvar, nego ima sasvim javni zadatak riječima i djelima naviještati Božju vlast. Kako bi to ostvarile, crkve moraju danas iznova učiti kako u javnosti dijaloški i pluralistički predstavljati simbole i etičke poticaje vjere. Kršćanska je vjera prema tome sama po sebi potaknuta na angažman za odgovorno društvo, a pritom je od središnje važnosti vrednovanje ekoloških i socijalnih problema globalnog razvoja.

Čuvanje okoliša je za kršćane prakticiranje vjere u stvaranje, a samim time i oblik naviještanja evanđelja. Kao što se Bog lju-

³¹ Usp. kao primjer za razne izričaje koji su povezani sa započetim svjetskim skupom o održivom razvoju u Johannesburgu nagovor prigodom molitve »Anđeo Gospodnji« 25. kolovoza 2002. u Castelgandolfu (http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/angelus/2002/documents/hf_jp-ii_ang_20020825_ge.html). Usp. također: »Zajednička izjava pape Ivana Pavla Drugog i ekumenskog patrijarha Bartholomeja Prvog« od 10. lipnja 2002. (http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2002/june/documents/hf_jp-ii_spe_20020610_venice-declaration_ge.html) odnosno poruku od 8. prosinca 1989. u povodu 23. svjetskog dana mira 1. siječnja 1990, posebice br. 6 i 15 (<http://www.rfb.it/comuni.liberi.ogm/pace-con-Dio-creatore.htm>).

³² O biblijskom utemeljenju izraza »kuća života« usp. K. LÖNIG / E. ZENGER, *Als Anfang schuf Gott. Biblische Schöpfungstheologien*, Düsseldorf 1997, str. 142-146.

³³ O teološkoj i filozofskoj diskusiji o vrijednosti kao takvoj usp. ROSENBERG, *Was dem Leben dient*, str. 131-165; HALTER – LOCHBÜHLER, *Ökologische Theologie*.

³⁴ Usp. G. ORTH (ur.), *Die Erde – ein lebensfreundlicher Ort für alle*, Münster 2002; o islamu vidi str. 31-37; završno razmišljanje o zajedničkim vidovima vidi na str. 59-62.

³⁵ O metodičkim i ustrojstvenim problemima, koji se pritom žurno postavljaju pred Katoličku crkvu, usp. M. SCHRAMM, *Das Gottesunternehmen. Die katholische Kirche auf dem Religionsmarkt*, Leipzig 2000; M. VOGT, »Methodische Reflexionen zur Kirche als ethischer Instanz in pluraler Gesellschaft«, u: G. BACHLEITNER – W. WINGER (ur.), *Moderne im Umbruch. Fragen nach einer zukunftsfähigen Ethik*, Freiburg 2003, str. 95-125.

bavi može otkriti samo u iskustvu i u činjenju ljubavi, tako se vjera u Boga Stvoritelja danas ne može prenositi bez prakticiranja odgovornosti za stvoreni svijet.

Odatle proizlazi da valja otkriti kritički potencijal teologije stvaranja kao »teologije oslobođenja za prvi svijet«³⁶. Povezanost vjere u stvaranje i ekoloških izazova je prije svega u metodičkom smislu istovremeno potvrda preispitivanja i prilika za prepoznavanje i življenje »političke osposobljenosti« Crkve i kršćanske etike u promijenjenim okolnostima pluralnoga i globalnog društva kao zadaće svakoga pojedinog kršćanina i kršćanske zajednice. U daljnjem tekstu ukratko ćemo prikazati kompetencije i granice kršćanske etike kao i prilike za crkveno djelovanje.

2.2.3. *Stupnjevi, zadaće i procesi učenja kršćanske etike*

Kršćanska etika polazi od načela da su ljudske mogućnosti za »poboljšavanje« svijeta ograničene. Budućnost stvorenoga svijeta je u Božjim rukama. To međutim čovjeka ne oslobađa odgovornosti, nego mu onkraj optimističkog precjenjivanja vlastitih mogućnosti ili pesimističke sumnje u vlastite granice otvara prostore ograničene odgovornosti.³⁷ Zbog toga kršćanskoj etici ne dolikuje, u raspravi o ustrojstvenim problemima odgovornosti za budućnost, govoriti o »ekološkom pesimizmu« sa »širokim pojmovima semantike propasti.«³⁸ Takav bi se pesimizam u temelju suprotstavljao duhu nade.

Koje su u takvoj situaciji specifične teološko-etičke zadaće i kompetencije za održivi razvoj?³⁹

– Mjerilo socijalnoetičkog odobravanja ili kritike pojedinih procesa globalizacije je uvijek pogled na humano, na uvjete za uspjeh ljudskoga života u njegovim pojedinačnim, socijalnim i eko-

nomskim dimenzijama.⁴⁰ To je mjerilo nedjeljivo i globalno. Ono ne dopušta da se ostane na čisto nacionalnom stajalištu, silom otvara ekonomske perspektive tamo gdje »homo oeconomicus« postaje ideal čovjeka, a nasuprot globalizaciji koja u sve većoj mjeri troši zalihe zastupa interese budućih naraštaja, koji su nam već danas zorno prikazani na licima djece i mladih.

– U odgovornom suoblikovanju globalizacije Crkva se može i mora voditi svojim socijalnim naukom i dalje ga razvijati. Njegova sustavna jezgra jesu socijalna načela, prema tome osobnost, solidarnost, supsidijarnost i – što kao zadaća istraživanja među ostalim treba biti razrađeno u Benediktbeuernu – održivi razvoj.⁴¹ Po tome valja stvoriti mjeru suprotstavljanja za postavljanju politike

³⁶ M. FOX, *Schöpfungspiritualität, Heilung und Befreiung für die erste Welt*, Stuttgart 1993.

³⁷ Usp. J. RÖMELT, *Theologie der Verantwortung. Zur theologischen Auseinandersetzung mit einem philosophischen Prinzip*, Innsbruck 1991, posebice str. 29-51. U svojem djelu »Theologie der Verantwortung« Römelt prihvaća misao Hansa Jonasa (*Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation*, Frankfurt a.M. 1998), koju on teološki naglašeno suprotstavlja »načelu nade« i optimizmu u vezi s napretkom koji je postao unutarstvarna utopija.

³⁸ D. MAXEINER – M. MIERSCH, *Öko-Optimismus*, Düsseldorf-München 31996, str. 30sl; N. LUHMANN, *Ökologische Kommunikation. Kann die moderne Gesellschaft sich auf ökologische Gefährdungen einstellen?*, Opladen 31990 (prvi put objavljeno 1986), str. 11-25.

³⁹ Usp. o tome: M. VOGT, *Globale Nachbarschaft. Christliche Sozialethik vor neuen Herausforderungen*, Benediktbeuerer Hochschulschriften 16, München 2000, str. 15sl.

⁴⁰ Usp. W. KORFF, *Wie kann der Mensch glücken? Perspektiven der Ethik*, München 1985, str. 9-32.

⁴¹ Usp. M. VOGT, »Das neue Sozialprinzip 'Nachhaltigkeit' als Antwort auf die ökologische Herausforderung«, u: W. KORFF i dr. (ur.), *Handbuch der Wirtschaftsethik*, Gütersloh 1999, Bd. I, str. 237-257.

nacionalnog osiguranja staništa u globalnom natjecanju. Na globalnoj razini mogu se socijalna načela razvijati kao temelj uređenja svijeta u 21. stoljeću te ona tako pružaju pomoć pri orijentaciji u izgradnji novoga svjetskog poretka.

- To je moguće samo u procesu učenja koji obuhvaća i Crkvu i teologiju, procesu koji prihvaća i usvaja probleme i etičke poticaje održivog razvoja. S obzirom na brojne kvalitativno nove izazove globalizacije crkvena etika nema spremne gotove odgovore, nego nudi sposobnost usmjeravanja, koju u tom kontekstu treba razvijati. Pritom kršćanska etika mora biti svjesna svojih specifičnih zadaća i granica, kako bi mogla stupiti u konstruktivan interdisciplinarni razgovor s prirodnim i društvenim znanostima te kako bi ujedno mogla uskladiti praktično političko, gospodarsko i društveno djelovanje. Zbog toga teološka etika mora naglašeniije promicati ekumenski i međureligijski dijalog.

S teološko-etičkog gledišta valja napredovati u dva smjera. Kao mjerilo održivog razvoja ne smije se postaviti samo pojedinačno ponašanje i stav, nego sve to valja obrazložiti i ustrojstvenoetički. Postulat održivog razvoja postavlja zahtjeve politici u pogledu njezina današnjeg ustroja⁴² – što nikako ne može biti isprika za nedjelotvornost čisto »simbolične politike«. Poimanje održivog razvoja uspjeh će jedino onda kad se i u malome i u velikome stvore odgovarajući ustroj i ustanove koje promiču održivi razvoj te stvarno priječe kratkoročnu i jednostranu težnju za profitom, kao i nerazmjerno trošenje. To međutim zahtijeva i temeljitu promjenu svijesti i životnog stila. Politika koja vodi računa o održivom razvoju ovisi o tome da je stanovništvo može podnositi – a jednako tako i mlađi nara-

štaji, koji su kao predstavnici budućih naraštaja posebno pogođeni posljedicama globalne neodgovornosti na ekološkom i socijalnom području. To obavezuje i salezijance u pastoralu mladih kao i na području obrazovanja i socijalnog djelovanja.

2.2.4. *Crkvena kompetencija i prilike za djelovanje*

Mnogi su sve više uvjereni da Crkvi pripada važna uloga u suradnji na širokom društvenom razumijevanju etičkih osnovica održivog razvoja. U oblikovanju budućnosti Crkva je u društveno-politički dijalog pozvana unijeti temeljna opredjeljenja kršćanske odgovornosti za stvoreni svijet i snagu vjere u životne nacрте koji nisu samo solidarno i globalno prikladni, nego razvijaju i nove oblike kvalitete života. Crkve i religiozne zajednice mogu prije svega unijeti pet specifičnih elemenata:⁴³

1. sposobnost za stvaranje smisla (u mnogobrojnim simboličkim, ritualno-liturgijskim, narativnim, a time i emocionalno djelotvornim oblicima), kako bi se motiviralo ulaganje u budućnost pomoću žive nade u nju;

⁴² Usp. o tome: M. VOGT, »Kann Politik globale Solidarität mit künftigen Generationen organisieren?«, u: J. MÜLLER – M. REDER (ur.), *Der Mensch vor der Herausforderung nachhaltiger Solidarität*, Stuttgart 2003, str. 127-183.

⁴³ G. GARDNER, »Die Einbeziehung der Religion in die Suche nach einer nachhaltigen Welt (Invoking the spirit: Religion and Spirituality in the Quest for a sustainable World)«, *Worldwatch Paper* 164, u: WORLDWACH INSTITUTE (ur.), *Zur Lage der Welt 2003*, Münster, str. 291-327, ovdje str. 291. i 296; o mogućnostima religija za održivost usp. i ORTH, *Die Erde – ein lebensfreundlicher Ort für alle*; Forum ekologije i religije na Harvardskom sveučilištu (www.hds.harvard.edu/cswr/ecology); www.environment.harvard.edu/religion) kao i projekt »Održivost i religija(e) – hodočasničko putovanje« Religijskopedagoškog instituta Bečke nadbiskupije (www.rpi.at/nachhaltigkeit).

2. moralni autoritet (iako se čini da je on u modernim zapadnim društvima bitno relativiziran, ipak su još uvijek vjera, religija i Crkva za većinu ljudi širom svijeta temelji etičkih usmjerenja);
3. velik broj pripadnika (Katolička crkva je s preko milijardu članova najveća vjerska zajednica na svijetu; ona je najstarija globalna ustanova, koja je hijerarhijski dobro organizirana te je i u gotovo svim zemljama svijeta lokalno ukorijenjena);
4. značajna materijalna sredstva (posebice u nekretninama, zemljišnim posjedima i suradnicima; obje velike crkve u Njemačkoj obuhvaćaju oko 30 000 župnih zajednica i odgovarajući broj zgrada te zapošljavaju oko 1,3 milijuna suradnika, tako da se primjernim postupanjem na području energije i prehrane nešto svakako može pokrenuti);
5. sposobnost za obrazovanje zajednice (obrazovanje zajednice je u svim svjetskim religijama bitan čimbenik i ima za kršćanske crkve posebno središnje značenje; obrazovanje omogućuje globalnu solidarnost i komunikaciju te je tako jedan od najvažnijih izvora za uspjeh održivog razvoja).

Glasoviti Worldwatch-Institut smatra da »promjena smjera« svjetskog društva prema održivom razvoju može uspjeti jedino onda kad religije intenzivnije preuzmu suodgovornost.⁴⁴ Dosad su međutim religiozni potencijali bili samo ograničeno aktivno odgovorni za stvoreni svijet i globalni održivi razvoj.

Ipak postoje ohrabrujuće inicijative i projekti⁴⁵: među crkvenim udrugama u Njemačkoj valja posebno istaknuti Katoličke seljake i Katoličku seosku mladež, koji se od sedamdesetih godina intenzivnije bave ekologijom. Jednako tako su i katolički i crkveni dani od sedamdesetih godina važni forumi na kojima se organiziraju

razgovori o pitanjima ekologije, mira i pravde. U Svjetskom vijeću crkava je 1974. godine, a 1989. i na europskoj razini pokrenut proces za mir, pravdu i očuvanje stvorenoga svijeta; djelomično se proširio i izvan crkava te je svoje novo sjedište pronašao u udrugama za očuvanje okoliša, koje s preko pet milijuna članova u Njemačkoj predstavljaju jaku silu.

Godine 1998. osnovana je Europska kršćanska mreža za okoliš (ECEN) s osam stalnih radnih skupina. Usporedno s time, na katoličkoj su se strani oni koji su u Vijeću europskih biskupskih konferencija (CCEE) zaduženi za pitanja okoliša udružili u zajedničku mrežu, koja se u javnosti pojavila s brojnim pastirskim pismima te obrazovnim i praktičnim inicijativama u vezi s pitanjima zaštite okoliša. Susreti se pripremaju u suradnji Tajništva CCEE-a u St. Gallenu i Visoke filozofsko-teološke škole (Clearingstelle Kirche und Umwelt) u Benediktbeuernu.

U Njemačkoj su neke crkvene ustanove, posebice samostani i obrazovne ustanove, djelomično ili potpuno prešle na obnovljivu energiju. Do danas je u crkvenim zgradama instalirano oko 700 uređaja za korištenje Sunčeve energije, a 180 ustanova se uključilo u opsežan proces gospodarenja okolišem. Uza samostan Benediktbeuern valja spomenuti i benediktinske opatije Münsterschwarzach i Plankstetten u Altmühlthalu, cistercitske samostane s međunarodnim susretištima u Marienthalu na njemačko-poljskoj granici te obrazovni centar za mlade Burg Feuerstein u biskupiji Würzburg. Na biskupijskoj razini posebno su se angažirale biskupije Freiburg (fond za pro-

⁴⁴ Usp. GARDNER, *Einbeziehung der Religion*, str. 291.

⁴⁵ Usp. K. GOLSER, *Verantwortlich für das Haus des Lebens. Zum zehnjährigen Erscheinen der Enzyklika »Evangelium vitae«*, Brixen 2005, str. 19-23.

micanje investicija na području štednje energije (odnosno uvođenje obnovljive energije), Würzburg (»Unternehmen Lebensbaum«), Osnabrück (»Pro Schöpfung«), Eichstätt (Umweltmanagement) i Regensburg (nagrada »Genesis«, Dan stvorenoga svijeta).

Među redovnicima franjevci već odavno njeguju ekološku svijest, pri čemu se mogu nadahnuti na svom osnivaču, kojega je papa Ivan Pavao Drugi 1979. proglasio »nebeskim zaštitnikom prirode i okoliša«. Benediktinska duhovnost je – prema tumačenju Anselma Grüna⁴⁶ – prvenstvene duhovnost stvorenoga svijeta; i ona nudi poticaje koji mogu poslužiti kao putokaz za novu vjersku praksu i praksu održivog razvoja te povezivanje skrbi za prirodu i kulturu. Geslo Ignacija Lojolskog »Pronaći Boga u svim stvarima« upućuje isusovce na teologiju stvorenoga svijeta koja je okrenuta prema svijetu, a izriče se u brojnim pothvatima za pravdu i održivi razvoj. Misijске dominikanke su na svom posljednjem općem saboru u Južnoj Africi održivost definirale danas obvezujućim sastavnim dijelom poslanja svoga reda. To se kao program djelovanja razvija u samostanu Schlehndorf, nedaleko Benediktbeuernu, u okviru projekta »Sustainable Churches«. Već se godinama predstavnici bavarskih samostana svake godine sastaju na ekumenskom forumu o okolišu. Zasad ne postoji sustavna analiza i vrednovanje različitih pristupa pojedinih redova koji su odatle proizašli u vezi s pitanjem odgovornosti za stvoreni svijet i održivog razvoja.

3. SALEZIJSKI PRISTUP PITANJU ODGOVORNOSTI ZA STVORENI SVIJET

»Don Boscovim salezijancima je prvenstvena zadaća skrb za mlade i pomoć u njihovu uspješnom životnom razvoju. Osob-

no i društveno, ali posebice i ekološko obrazovanje važni su elementi u tom procesu razvoja.«⁴⁷

3.1. *Don Boscova pedagogija i obrazovanje za održivi razvoj: prilike za budućnost*

Skrb salezijanaca za mlade nadograđuje se na don Boscovu pedagogiju. U ovome članku nije to moguće potanko protumačiti.⁴⁸ Umjesto toga će se na nekoliko primjera pokazati kako se ta pedagoška skrb i današnji pojam obrazovanja za održivi razvoj mogu međusobno poticati na daljnje unapređenje:

– Don Boscova pedagogija može se poglavito razumjeti kao »pedagogija predviđanja« (preventivni sustav).⁴⁹ *Prevenција* kao predviđanje je podjednako i bit pojma održivosti. Njezin središnji metodički zahtjev je prijelaz od naknadne skrbi na prevenciju.⁵⁰ Obrazovanje za održivost i pastoral mladih susreću se među ostalim i tako što kod njih odnos prema budućnosti ima značajnu ulogu. Za oba je osposobljavanje sudionika za oblikovanje vlastite i zajedničke budućnosti glavni cilj, a to obuhvaća vlastitu odgovornost, solidarnost, sudjelovanje, cjeloživotno učenje.⁵¹ Preventivna

⁴⁶ Usp. A. GRÜN – A. SEUFERLING, *Benediktinische Schöpfungspiritalität*, Münsterschwarzach 2002.

⁴⁷ *Einrichtungen im Kloster Benediktbeuern*, Predgovor ravnateljja Claudiusa Amanna sdb (www.kloster-benediktbeuern.de).

⁴⁸ Usp. BOPP, *Kirchenbild*; J. SCHEPENS, *Die Pädagogik don Boscos. Ursprung und Entwicklung* (www.donbosco.de/sdb/download) kao i (www.donbosco.de/sdb/wer_wir_sind/don_bosco/paedagogik).

⁴⁹ Usp. BOPP, *Kirchenbild und pastorale Praxis bei Don Bosco*, str. 181-188; J. SCHEPENS, *Ursprung und Entwicklung des Präventivsystems bei don Bosco*, Wien 2000.

⁵⁰ Usp. SRU, *Umweltgutachten 1994*, br. 1-12 i 16-128.

⁵¹ O posebnom značenju temeljnog obrazovanja i za potrebu njegova usmjerenja prema održivosti usp.

pedagogija, koja želi osigurati prilike za budući život, danas dobiva dodatnu ekološku dimenziju; istovremeno se ekološka prevencija u zahtjevu za održivošću ne može ograničiti samo na štedljivost u korištenju prirodnih zaliha, nego se primjenjuje i na odgoj, obrazovanje i kreativnost mladih naraštaja kao na najvažniji izvor osposobljenosti za budućnost.

– Drugo temeljno načelo u kojemu se slažu don Boscova pedagogija i poimanje održivosti, je načelo *cjelovitosti*. Sveobuhvatna skrb Ivana Bosca za mlade najočitiija je u Oratoriju, u torinskom predgrađu Valdocco, gdje je veliki apostol mladih udružio odgoj, izobrazbu, katehezu, odmor, slobodno vrijeme i igru pod jednim krovom. S obzirom na etiku okoliša može se to razumijevanje cjelovitosti nadovezati na glavna načela održivosti i kritički ih proširiti: cilj je cjelovito umrežavanje društvenih, ekoloških i ekonomskih aspekata i kompetencija. Obrazovanje za zaštitu okoliša u vezi s održivošću ne smije biti usmjereno samo prema umnažanju stručnog ekološkog znanja, nego mu je potreban »kulturalni obrat«⁵², što se temeljno primjenjuje u razvoju osobnosti, emocionalnih odnosa i motivacijama te socijalnih kompetencija. To se može na različite načine nadovezivati na ciljeve i metode don Boscove pedagogije. Promjena ponašanja prema okolišu ne može se postići niti pomoću tobožnjeg pedagoškog lanca uzročnosti »od znanja preko obrazovanja svijesti do ponašanja« niti samo po moralnim pozivima, nego jedino tako da se cjelovita osoba učenika postavi u središte, kao što to nastoji učiniti don Boscova pedagogija.

– Pedagogija okoliša usmjerena prema budućnosti zahtijeva opsežno razvijanje socijalnih i osobnih kompetencija, kao i osobnu potporu pri razvoju vlastitog *identiteta*. Riječ je o tome da se mlade ljude

prati na njihovom putu prema samostalnoj, odgovornoj osobnosti, što je temeljno načelo don Boscove pedagogije. Ako je istina da sretni ljudi manje naginju ka ovisnosti o kompenzacijskom trošenju,⁵³ tada je učvršćenje identiteta bitan preduvjet za prevladavanje konzumizma kao glavnog problema preopterećivanja zalihama. S obzirom na obrazovanje identiteta općenito valja napomenuti da odnos prema okolišu ima središnju, dosad uvelike podcijenjenu ulogu u razvoju osobnosti.⁵⁴ U zemljama u razvoju ovisnost između uništavanja okoliša i gubitka identiteta pokazuje se posebno dramatičnom u seobi bezbrojnih mladih ljudi u velike gradove, gdje često postaju ljudi bez domovine te gube svaku svijest o identitetu, kulturalnoj tradiciji i etičkom usmjerenju.⁵⁵ Jačanje identiteta i svi-

BMU, *Agenda 21*, pogl. 36. Cijeli treći dio Agende 21 (od 23. do 32. poglavlja) jest usmjeravanje sudionika na sudjelovanje i na »jačanje uloge važnih skupina«.

⁵² G. DE HAAN i dr., *Umweltbildung als Innovation. Bilanzierungen und Empfehlungen zu Modellversuchen und Forschungsvorhaben*, Heidelberg 1997, str. 175-177.

⁵³ Usp. B. SEITZ-WEINZIERTL, »Der weite Weg vom Kopf zur Hand. Psychologische Barrieren in der Umwelt«, u: *Umweltschutz in der Verhaltensklemme*, Herrenalber Protokolle 103, Karlsruhe 21995, str. 7-16, ovdje 13-15. Teologinja Beate Weinziertl označava »radovanje životu kao revoluciju politike prema okolišu«, što se može mnogostrano kreativno nadovezati na don Boscovu pedagogiju.

⁵⁴ Usp. U. GEBHARD, *Kind und Natur. Die Bedeutung der Natur für die psychische Entwicklung*, Wiesbaden 2001; MERTENS, *Umwelten*, posebice str. 160-166; M. VOGT, *Natur erleben*, u: rhs (Religionsunterricht an höheren Schulen) 5/2004, 277-286.

⁵⁵ Usp. izvještaj don Alexa Pulimootilla iz Dimanpura u Indiji (navedeno prema: K. Oerder, »Pädagogik der Nachhaltigkeit. Ein Rückblick auf die Umweltkonferenz von Rio und ihre Umsetzung«, u: R. HASENCLEVER (ur.), *Don Bosco und die Welt der Arbeit*, Heft 22: *Umweltschutz, Sonnen, Wasserenergie*, Bonn 2005, str. 18-24, ovdje str. 20).

jesti o domovini u naslijeđenom socijalnom, kulturalnom i prirodnom okolišu bio bi važan doprinos borbi protiv neizmjernih problema velegradova povezanih s lihvaranjem.

– Ako je istina da su sretni ljudi manje skloni kompenzacijskom trošenju,⁵⁶ tada je jačanje identiteta bitan preduvjet za pobjedu konzumizma kao jednog od glavnih problema preopterećenja zalihama.

– Don Bosco je bio uvjeren da je *zajednica* središnja pedagoška metoda i prvenstveni pedagoški cilj. Mladi ljudi moraju pronaći zajednicu u kojoj se osjećaju sigurni, a na temelju te sigurnosti mogu se razvijati; ujedno moraju biti osposobljeni za odgovornu ljubav u raznim oblicima zajednice. Tome se danas pribraja i solidarnost sa siromašnijima te očuvanje zaliha planeta Zemlje za buduće naraštaje. Uvjet za to je upravo spomenuto vježbanje socijalnih kompetencija i razvoj održivog životnog stila, koji se može i u odnosu prema zajednici i pojedinačno doživjeti kao nešto što obogaćuje.

– U don Boscovoj pedagogiji teži se prema osobnom susretu. Utemeljitelj Salezijanske družbe označio je taj posebni partnerski i ljubazni stil postojanja i nazočnosti pun poštovanja među mladima kao »*asistenciju*«. Odrasli se povlači sa svojim predodžbama i iskreno prihvaća mladog čovjeka kao subjekt vlastitog razvoja. Kao »odgojitelj« i »autoritet« odrastao čovjek sebe shvaća kao »život koji dariva snagu«⁵⁷ koja omogućuje mladima da rastu. U drugom kontekstu, s potpuno usporedivom temeljnom nakanom, Agenda 21 kaže: »Nužno je potrebno da mladi iz svih krajeva svijeta [...] mogu aktivno sudjelovati u odlučujućim procesima [...]. Uz svoj intelektualni doprinos i sposobnost za pružanje potpore, oni unose jedinstvene poglede.«⁵⁸ U takvoj pedagoškoj odgovornoj

slobodi razvijaju se novi održivi modeli života, koji odgovaraju potrebama mladih, a da se ne zanemaruje skrb za budućnost. Mnogi mladi smatraju pedagogiju okoliša neprivačnom. Oni u njoj vide protuargument ostarjelih pripadnika naraštaja mladih iz 1968. Obrazovanje za okoliš jedva se još shvaća kao emancipacijska tema i mogućnost da se osobno razmišlja o budućnosti. Spomenuti kulturalni obrat u preobražaju od obrazovanja za okoliš prema obrazovanju za održivost može pokazati nove, atraktivne perspektive te se bitno obogatiti spajanjem s elementima don Boscove pedagogije, koja samu sebe razumijeva kao praćenje i podržavanje u samostalnom procesu traženja mladih.

– »Otac i učitelj mladeži«⁵⁹ poznat je po svojem *radosnom i kreativnom pristupu uz igru*, koji potiče i promiče ta bitna obilježja mladih. To se može prenijeti i na obrazovanje za održivost. Ključ njegova uspjeha je u tome da se mlade pripravi pomoću pozitivnih slika o životu te ih se potakne da stvaraju vlastite predodžbe o poželjnoj budućnosti. Pedagoški promatrano, logično je da mladi prirodu prvo otkriju kroz igru i na vlastitu inicijativu te je tako nauče cijeniti. Nije slučajno što se glavni smjer u obrazovanju za okoliš i održivost danas zalaže za primjenu iskustvenopedagoških metoda, koje promiču kreativnost i osobnu aktivnost kroz igru.⁶⁰ Ekologija ne smije

56 Usp. B. SEITZ-WEINZIERL, »Der weite Weg vom Kopf zur Hand. Psychologische Barrieren in der Umweltethik«, u: *Umweltschutz in der Verhaltensklemme* (Herrenalber Protokolle 103), Karlsruhe 21995, str. 7-16, ovdje 13-15.

57 RODRIGUEZ, *Solidarisch leben*, str. 107.

58 BMU, *Agenda 21*, pogl. 25.2.

59 Usp. IVAN PAVAO DRUGI, *Otac i učitelj mladeži*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1988. Vidi također: RODRIGUEZ, *Solidarisch leben*, str. 112.

60 VOGT, *Natur erleben*; B. HECKMAIR – W. MICHL, *Erleben und Lernen. Einstieg in die Erleb-*

nepromišljeno postati pitanjem osvjedočenja, nego će obrazovanje za održivost pobuditi »radost prema prirodi«⁶¹, njegovati je pomoću pozitivnih slika koje potiču na djelovanje te nastojati potaknuti i osposobiti djecu i mlade da surađuju u oblikovanju svoje budućnosti. Sudionici moraju sami osobno zamisliti, tematizirati i isprobati održivi životni stil. Obrazovanje za održivost neće uspjeti kao »pedagogija zbnjenosti« poticana strahom, nego kao »pedagogija ideala«.⁶²

– Tako se pristupa razini *duhovnosti*. Don Bosco je nepokolebljivo vjerovao »u dobru jezgru u svakom mladiću«⁶³ te je svoju pedagogiju dosljedno gradio na duhovnosti radosti i povjerenja koja se raduje životu, a duboko je ukorijenjena u povezanosti s Bogom. Tome, s obzirom na teologiju stvaranja, odgovara stav povjerenja da Bog potvrđuje i nosi »kuću života« te da snaga za odgovornost nastaje iz predanosti, ljubavi i povjerenja. Trajni je izazov prenositi taj stav u obrazovanje za okoliš, u kojemu se još uvijek često prije svega njeguje kriva svijest.⁶⁴ Strah, koji je danas često kao »moderni oblik apokalipse« povezan s iščekivanjem ekoloških katastrofa, ne smije se umanjivati ili prešućivati. On međutim ne smije odrediti osnovni ton pedagogije, jer strah nije dobar učitelj. Obrazovanje za održivost u don Boscovu duhu temelji se na kulturi i duhovnosti povjerenja.

– U naše se vrijeme postizu mnoga pozitivna iskustva s *induktivnim metodama* pedagogije doživljaja i okoliša. Tako se temeljne metafore vjere kao što su npr. svjetlo/tama povezuju s doživljajem pakla ili pak strah/nesigurnost/nošenost s vožnjom brodom itd. Tako se približavaju osobni i zajednički doživljaji te se zatim povezuju s biblijskim metaforama i liturgijsko-obrednim oblicima.⁶⁵ Pritom je bitan element

razvijanje osjećaja, što omogućuje pažljivo promatranje prirode u njezinoj ocharavajućoj ljepoti, mnogostrukosti i vlastitoj dinamici. Nadalje je važno da sudionici nauče samostalno procjenjivati situacije i neprestano dalje učiti. Obrazovanje za održivost pazi stoga na specifične dobne i tematske kao i situaciji primjerene postupke. I u tome se može nadovezati na don Boscov način djelovanja. On nije slijedio deduktivno usvojena pravila, nego je bio svjestan onoga što određena situacija traži te je postupao na odgovarajući način.⁶⁶

nispädagogik, Neuwied 31998; M. LOEWENFELD, *Der Natur auf der Spur. Naturerfahrungen als Bausteine für Bildung für nachhaltige Entwicklung*, u: »Gruppe & Spiel« 1/2002, 9-13 (Marion Loewenfeld je gostujući docent na KSFH Benediktbeuern. U ZUK-u i AZ-u podupiru se mnogi doživljajno pedagoški elementi (rafting, penjanje, »safari u močvari« i dr.), a doživljajna je pedagogija u teoriji i praksi snažno prisutna u obrazovnom centru Benediktbeuern.).

61 C. BAUMGARTNER, *Lust auf Natur. Umweltbildung in Großschutzgebieten*, u: »Umwelt & bildung« 2/2001, 38.

62 RODRIGUEZ, *Solidarisch leben*, str. 111. Usp. D. BOLSCO – H. SEYBOLD, *Umweltbildung und ökologisches Lernen. Ein Studien- und Praxisbuch*, Berlin 1996; M. VOGT, *Denkanstöße für eine »ethische Wende« der Umweltbildung*, u: »Jahrbuch für christliche Sozialwissenschaften« 40 (1999), 150-172, ovdje 154sl.

63 http://donbosco.de/sdb/wer_wir_sind/don_bosco/paedagogik/unser_stil.htm.

64 Usp. S. BÖGEHOLZ, *Qualitäten primärer Naturerfahrung und ihr Zusammenhang mit Umweltwissen und Umwelthandeln*, Ökologie und Erziehungswissenschaften Bd 5, Opladen 1999, str. 186sl.

65 Usp. o tome posebice tematski broj o »Crkvi pod vedrim nebom« u časopisu »Erleben & lernen« 3-4/2001.

66 Spomenimo samo jedan primjer: u takozvanom nagovoru za »Laku noć, svakodnevnom govoru koji je ravnatelj ili neki drugi suradnik držao navečer, nije se trebalo izlagati neko moralno načelo ili dogmatski članak vjere, nego se nagovor trebao osvrnuti na neki događaj toga dana i odatle se dalje razvijati.

– Don Boscova pedagogija je *prvenstveno pragmatična i usmjerena na djelovanje*.⁶⁷ U brojnim se zemljama don Boscova pedagogija primjenjuje u zanatskom obrazovanju mladih usmjerenom prema praksi u lokalnom okruženju. Već je u don Boscovom radu u oratoriju bio cilj osposobiti mlade da žive kao korisni članovi društva (kao »pošteni građani i dobri kršćani«, kao što je to rekao don Bosco) te da im se pruži prilika za (ponovno) uključivanje u društvo. U određenoj analogiji obrazovanje za održivost tu snažnije od istaknutog pojma ekopedagogije naglašava cilj osposobljavanja za djelovanje i nastoji to prenijeti pomoću konkretnih djela i izobrazbe. Naime, ne postoji prvenstveno deficit u informacijama, nego u razumijevanju djelovanja. Prema geslu »misliti globalno, djelovati lokalno«, don Boscova pedagogija želi pokazati konkretne mogućnosti individualnog angažiranja u konkretnom mjestu: za takvo povezivanje lokalnog ukorjenjenja i globalnog umreženja redovničke zajednice koje uzorno povezuju lokalni angažman i globalno umrežavanje danas nude osobito prikladan ustroj.

– Don Bosco se obraćao prvenstveno mladima kojima je bila osobito potrebna njegova pomoć. *Opredijelio se za siromašne mlade i mlade beskućnike* u Torinu. I pojam održivosti naglašava posebno etičko značenje *siromašnih*. To je pojam borbe protiv siromaštva pomoću zaštite okoliša, tehničko-ekonomske inovacije i socijalnokulturalne kompetencije. Opredjeljenje za siromašne, posebice mlade, predstavlja duboku povezanost između salezijanskog pastoralna mladih i pojma održivosti. Povezanost obaju pojmova može bitno doprinijeti tome da to opredjeljenje dobije na vjerodostojnosti i promjeni mogućnosti. Pobuna protiv ekološkog uništavanja nije samo put za svladavanje ekonomije bijede, nego je to

istovremeno i put koji će mladima Boga »približiti kao Boga koji je blizak ljudima i pomoći im da to i iskustveno dožive.«⁶⁸

Popis mogućih sukladnosti i poticaja između obrazovanja za okoliš u skrbi za održivost i don Boscovog pedagoškog pristupa s idejom vodiljom »da se pomogne da mladi uspiju u životu« svakako je nepotpun i valja ga pojasniti. Taj popis treba samo pokazati kako se i jedno i drugo mogu međusobno povezati. Don Boscova pedagogija sa svojim mogućnostima može dalje razvijati klasičnu eko-pedagogiju, koja je razočarala poradi previše racionalizirane sklonosti ka željenoj promjeni ponašanja, a da ne zapadne u često »pretjerano moralni« protumodel tradicionalnog odgoja za okoliš.⁶⁹ Obrazovanje za održivost zahtijeva kompetencije koje zauzimaju središnje mjesto u pedagogiji uređenoj u don Boscovu duhu. Stoga to obrazovanje može preuzeti dragocjene poticaje od don Boscova pedagoškog usmjerenja. Međutim, smjer gledanja može se i okrenuti: pojmovi održivog razvoja i vremenu primjerenog obrazovanja za okoliš mogu danas znatno doprinijeti otvaranju novih dimenzija cjelovite skrbi za mladež u duhu don Boscove pedagogije.

⁶⁷ Tako izjavljuje barun R. von Rheinbeben obrazlažući zašto njegova zaklada za projekte ekološki usmjerene borbe protiv siromaštva u Meksiku surađuje s don Boscovim salezijancima. Usp. RHEINHABEN, »Sonnenenergie zur Armutsbekämpfung lohnt sich«, u: HASENCLEVER, *Umweltschutz*, str. 8-11. I u raspravama o »salezijanskom« poimanju obrazovanja u Benediktbeuernu često se čuje riječ »pragmatički«.

⁶⁸ Usp. M. LECHNER, »... der mich erfreut von Jugend auf«, u: L. BILY – K. BOPP – N. WOLFF (ur.), *Ein Gott für die Menschen. Festschrift für Otto Wahl*, Benediktbeurer Studien Bd. 9, München 2002, str. 303-310.

⁶⁹ O problemima metode klasičnih oblika odgoja za okoliš i eko-pedagogije usp. G. DE HAAN – U. KUCKARTZ, *Umweltbewußtsein*, Opladen 1996; MERTENS, *Umwelten*, str. 167-200; VOGT, *Denkanstöße*.

3.2. *Uloga ekologije u pastoralu mladih don Boscovih salezijanaca diljem svijeta*

Kao što smo pokazali, pojam održivosti može se uklopiti u pedagoški pristup koji usmjeruje rad don Boscovih salezijanaca. Nije pritom riječ o prihvaćanju neke strane misli, jer održivost, shvaćena kao cjelovita skrb o osposobljenosti za budućnost i pravdu, otkriva i aktualizira bitne značajke don Boscove pedagogije, kojoj je cilj mladim ljudima pomoći da žive uspješno.

Pitanje o zaštiti okoliša kao osiguranju životnih mogućnosti mladih i budućih naraštaja javlja se vrlo konkretno i u egzistencijalnom obliku posebice u pastoralu mladih don Boscovih salezijanaca i u njihovu radu na promicanju razvoja u mnogim zemljama u razvoju. Salezijanci djeluju u preko 70 zemalja u razvoju, od kojih su mnoge posljednjih godina pogođene prirodnim katastrofama.⁷⁰ Tako su salezijanci već prije nekoliko godina u različitim dijelovima svijeta započeli djelovati na ekološko-socijalnom području uključujući u svoje djelovanje brigu za okoliš. Udruga »Mladi Trećega svijeta – prijatelji i promicatelji misijske prokure don Boscovih salezijanaca u Bonnu«⁷¹, koja je priznata nevladina organizacija za pomaganje mladima i razvojnom djelovanju, u jubilarnom spisu prigodom svoje 25. obljetnice u lipnju 2005. donosi popis raznih salezijanskih pothvata na ekološkom području.⁷² Primjera radi, spomenut ćemo dva projekta:

– Opsežan projekt »Voda za Ahmednagar« u Indiji, kojega je nositelj udruga »Mladi Trećega svijeta« u bliskoj suradnji s Misijskom prokurom don Bosco. Projekt je namijenjen ciljnoj skupini od 1,75 milijuna ljudi i promiče pronalaženje i crpljenje vode, opskrbu vodom seoskih gospodarstava i brigu o ženama koje prodaju seoske proizvode.⁷³

– U strukovnom obrazovnom centru Mérida u Meksiku privatna zaklada ABC je zajedno s don Boscovim salezijancima utemeljila zanatsku radionicu za izobrazbu solarnih tehničara.⁷⁴ Od 2002. učenici u tom centru tijekom tromjesečnih tečajeva uče kako načiniti i održavati solarne uređaje, te se u mnoga »energijom siromašna« sela po prvi put uvodi električna energija koja tako mnogima osigurava posao, obrazovanje i razvoj.

U tim i sličnim projektima salezijanci sebe ne smatraju prvenstveno pomagačima u razvoju, nego sudionicima u lokalnim odgojno-obrazovnim programima. Na temelju takvog shvaćanja vlastitog djelovanja oni na poseban način pristupaju tematici održivosti kao nacrtu za djelovanje na globalnoj i međugeneracijskoj solidarnosti.

U izvjesnoj analogiji prema proširenju socijalnog na ekološko-socijalno tržišno gospodarstvo preventivno usmjereni pastoral mladih i socijalni rad trebali bi se danas proširiti ekološkim komponentama. Naime, socijalni rad bez ekološke dimenzije danas je u mnogim dijelovima svijeta jednostavno liječenje simptoma te stoga nije primjeren don Boscovoj preventivnoj pedagogiji. Ta je dimenzija međutim često nova i neuobičajena te stoga treba intenziv-

⁷⁰ Usp. o tome i razne izvještaje u: »Don Bosco Magazin« br. 2/2005 (ožujak-travanj) pod naslovom: »Može li se Zemlju još uopće spasiti? Za globalizaciju s ljudskim licem«.

⁷¹ »Jugend Dritte Welt – Freunde und Förderer der Missionsprokur der Salesianer Don Boscov in Bonn e. V.«

⁷² Usp. HASENCLEVER (ur.), *Umweltschutz*.

⁷³ Usp. o tome izvješće u: H. J. DÖRRICH, »Wasser für Ahmednagar/Indien«, u: HASENCLEVER, *Umweltschutz*, str. 6sl.

⁷⁴ Usp. RHEINBABEN, *Sonnenenergie*, str. 8-11. Zakladu ABC za Latinsku Ameriku ustanovila je 1998. obitelj Rheinhaben u želji da se obnovljiva energija koristi kao izvrsno sredstvo za borbu protiv siromaštva u Trećem svijetu, posebice u Latinskoj Americi.

nije razmišljati o tome kako da ju se organizacijski uključi u inovativno i preventivno obrazovno i socijalno djelovanje.

Duhovski simpozij Centra za kulturu okoliša, koji se planira održati 2006. godine na temu »Diljem svijeta. Globalni ekološki angažman don Boscovih salezijanaca«, mogao bi postati povod za dublje razmišljanje o tom pitanju. Na toj konferenciji nastojat će se kritičnije razmišljati o iskustvima u vezi s okolišem u obrazovnom i razvojnom djelovanju salezijanaca i o tome u kakvom je odnosu taj rad s kulturalnim i religioznim pitanjima. Kakav je salezijanski pristup tome i kako se mora dalje razvijati da bi odgovarao potrebama? Postavlja se i pitanje može li u razvoju novih pristupa odgojno-obrazovni centar Benediktbeuern, na temelju svojih mnogostrukih kompetencija u radu s mladima te na području obrazovnog i socijalnog djelovanja kao i s obzirom na ekološko, teološko i duhovno gledište dati bitan doprinos i poticajno utjecati na cjelokupnu salezijansku zajednicu.

Kao dio don Boscove obitelji proširene diljem svijeta, samostan Benediktbeuern raspolaze posebnim mogućnostima u umrežavanju, a to je ujedno i ključ održivog razvoja. Jer, lokalni i regionalni procesi Agende 21 zapravo su oblici umreženog djelovanja. Salezijanska obitelj, koja kao vjerska zajednica u cijelom svijetu radi za mlade, predstavlja živo umreženo djelovanje te stoga može dati poseban doprinos raznolikoj suradnji koja je pokrenuta radi trajne obrane uvjeta života na pojedinim mjestima i diljem svijeta, te se može i dalje razvijati. Unutarnja komunikacija i suradnja mogle bi primjerice poslužiti za razumijevanje i suradnju u Crkvi i na društvenom području diljem svijeta. To bi mogao postati model međunarodnog učenja da »kuća za život stvorenja« bude prikladna za stanovanje i u budućnosti.

4. ZAKLJUČAK

Crkve mogu mnogo toga ponuditi na kamenitom putu prema održivosti: upravo crkvene udruge mladih pripadaju u Njemačkoj – za razliku od mnogih drugih skupina u Crkvi – već 30 godina među predvodnike ekološkog pokreta. Korijeni nacrta održivosti iz Rija i Johannesburga sežu – prema doslovnom tekstu pojedinih dokumenata – sve do sukladne borbe Crkve za mir, pravdu i očuvanje stvorenoga svijeta.⁷⁵ Nastavak i ponovno oživljavanje tog procesa po načelu »misli globalno, djelovati lokalno« mogli bi biti važan kamen temeljac potpore politici pomoću kreativnih oblika ekološke odgovornosti i socijalne kompetentnosti. Obrazovni centar Benediktbeuern može tome dati tek malen doprinos.

Za ustanove u samostanu Benediktbeuern bila bi ipak važna zadaća usmjerena prema budućnosti da prihvate u ekološkom smislu nalog vrhovnog poglavara don Pascuala Cháveza Villanueve da se ustanovi svjetska mreža za obrazovanje,⁷⁶ te u tu svrhu na međunarodnoj razini služe kao mjesto za razmjenu iskustava, temeljnog intelektualnog rada i izobrazbe. Povezivanje skrbi za mlade ljude u duhu don Boscove pedagogije s pojmom održivosti kao konkretiziranja kršćanske odgovornosti za stvoreni svijet moglo bi postati globalno značajan put za uspješan život i u budućnosti.

⁷⁵ Usp. M. VOGT, »Religiöse Potentiale für Nachhaltigkeit. Thesen aus der Perspektive der Theologie«, u: B. LITTIG (ur.), *Religion und Nachhaltigkeit. Multidisziplinäre Zugänge und Sichtweisen*, Soziologie Bd. 46, Münster 2004, str. 91-118.

⁷⁶ Vrhovni poglavari i 231 predstavnik salezijanaca svijeta, »Apel za spašavanje mladih svijeta«, Rim, 20. travnja 2002, u: DRUŽBA SV. FRANJE SALEŠKOG. 25. OPĆI SABOR, *Salezijanska zajednica danas. Dokumenti*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 2002, str. 94-96.